

Nr 120

Av herr **Björk m. fl.**, om ett centralt granskningsorgan för instrument använda vid psykologisk testning inom statsförvaltningen.

(Lika lydande med motion nr 158 i Andra kammaren)

I anledning av motionerna I: 341 och II: 411 vid 1965 års riksdag uttalade allmänna beredningsutskottet, att det vore angeläget att stor försiktighet iakttages vid användandet av den psykologiska testningen inom statsförvaltningen med hänsyn till bl. a. att ytterligare prövning erfordras beträffande tillförlitligheten hos använda testmetoder, att bristen på kvalificerade psykologer för här ifrågavarande arbetsuppgifter är kännbar, att organisatoriska frågor rörande forskning och utbildning måste lösas och att de komplicerade problemen rörande offentlighet eller sekretess beträffande testmaterialet tarvar en ingående prövning. Utskottet förutsatte att befintligt och framkommande utredningsmaterial i hithörande frågor göres till föremål för en samlad översyn och att Kungl. Maj:t på grundval härav tager de initiativ till ytterligare undersökningar och till praktiska åtgärder som kan finnas påkallade. Riksdagen godkände utskottets utlåtande.

Arbetspsykologutredningen, som framlade sitt betänkande 1966, har bl. a. framhållit att sekretessregler för de arbetspsykologiska undersökningarna är nödvändiga och bör tillkomma så snart som möjligt.

Med hänvisning till bl. a. riksdagens uttalande 1965 har inom civildepartementet utarbetats en promemoria angående offentlighet och sekretess vid psykologiska undersökningar i allmän verksamhet. Promemorian utmynnar i förslag till viss ändring i lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar. Förslaget har remitterats till ett stort antal myndigheter och organisationer.

Vi ämnar inte här ta ställning till den ändring i sekretesslagen, som föreslås i nämnda promemoria. Förslaget aktualiserar emellertid vissa sidoproblem, som beröres i några remissyttranden och som det förefaller angeläget att lösa jämsides med sekretessproblemet.

Justitiekanslern framhåller sålunda, att det beträffande de psykologiska undersökningarna föreligger ett problem som är värt att uppmärksamma, nämligen i vilken utsträckning de allmänna organen för ändamål som här är i fråga skall avkräva den enskilde medborgaren upplysningar om hans personliga förhållanden. I praktiken får problemet kanske

främst betydelse för frågan i vilka former de psykologiska undersökningarna bör få ske, säger JK.

Offentlighetskommittén önskar få klargjort i vilket syfte och på vilka områden de psykologiska undersökningsmetoderna skall tillämpas.

Personalutbildningsberedningen framhåller att myndigheter och personalorganisationer måste ha möjligheter till insyn och kritisk granskning av olika undersökningsmetoder för bedömande av deras tillförlitlighet.

SACO påpekar att det förordade sekretesskyddet aktualiserar frågan om insyn och kontroll av metoder och testinstrument samt dessas användning. SACO finner det angeläget, att en kvalificerad offentlig kontrollfunktion skapas. Man kan här tänka sig en opartisk instans, som sakkunnigt kan pröva fall, då lämpligheten och vederhäftigheten av psykologisk verksamhet ifrågasätts. En tänkbar modell är medicinalstyrelsens disciplinnämnd. Formerna för den av SACO förordade granskningsverksamheten bör närmare utredas, innan beslut fattas i sekretessfrågan.

Även Publicistklubben understryker behovet av insyn i metodiken. Frågor i testerna kan ju principiellt tänkas vara olämpliga och felaktiga; missvisande eller föråldrade tester kan tänkas komma till användning. Det är därför enligt PK nödvändigt, att möjlighet ges för press och radio-TV att granska och kritisera testerna med utgångspunkt från icke ifyllda formulär.

Enligt vår mening förtjänar de nämnda remissinstansernas synpunkter att beaktas. Behoven av insyn och kontroll i fråga om användningen av psykologiska testmetoder i samband med anställning och befordran inom det statliga området kan sammanfattas på följande sätt:

För det första finns behov av att i varje särskilt fall pröva om testningar över huvud taget bör utnyttjas och i så fall hur detta bör ske. Det borde vara möjligt att generellt utesluta åtskilliga områden där testförfarande f. n. uppenbarligen inte kan vara av saklig betydelse, exempelvis vid rekrytering eller befordran till tjänster där kraven på personliga egenskaper och kunnande är så kvalificerade att uppgifter av kvantitativ typ (intelligens- och attitydpoäng, "personlighetsmått" o. d.) är relativt ointressanta. På samma sätt bör i sådana fall anges, där test kan vara av värde. Det bör i sådana fall anges vilken vikt man skall tillmäta ett testresultat, så att vid exempelvis överklagning oklarhet inte kan uppkomma om det ansvar för beslutet som återfaller på testaren och festen. Kan man inte i förväg göra sådana bestämmingar, bör testning normalt inte få användas.

För det andra behöver garantier finnas för att testningen begränsas till att belysa eller mäta endast sådana egenskaper eller förmågor som står i klart samband med testningens omedelbara syfte. Detta innebär att

vederbörande myndighet inte genom psykologen eller på annat sätt får utvärdera andra än sådana personliga förhållanden hos en sökande — anställd eller ej — som äger uppenbar betydelse för bedömningar av vederbörandes erfarenhet, kunskaper, förmåga eller lämplighet i övrigt för anställning, utbildning eller befordran. Någon rätt för arbetsgivaren att själv eller genom ombud utforska händelser eller förhållanden i den sökandes privatliv i vidare mån än som följer av denna begränsning kan inte anses föreligga. Den anställningssökandes eller anställdes personliga integritet bör inte få trädas för nära.

För det tredje måste testinstrumentets mättekniska egenskaper vara noggrant utprovade och väl kända innan det används. Den allvarliga brist på kvalificerade psykologer som arbetspsykologutredningen redovisat gör det särskilt angeläget att testverksamheten inom den statliga sektorn bygger på testmateriel som inte medför risker för missvisande eller i övrigt ohållbara resultat. Testinstrument bör därför, för att få användas i statlig verksamhet, ha granskats och godkänts av erkänd expertis.

Det torde böra övervägas, om inte ett centralt organ med obligatorisk rådgivande funktion kunde stimulera en utveckling i den riktning, som vi med hänvisning till det nyss sagda finner påkallad. Uppgiften att bedöma testinstrumenten ur personlig integritetssynpunkt bör inte vålla alltför stora svårigheter för ett sådant organ. En bedömning av testinstrumentens tillförlitlighet torde normalt bli mera krävande och förutsätter medverkan av kvalificerad psykologisk expertis. En prövning av lämpligheten att i ett särskilt fall använda test måste givetvis bygga på såväl administrativ som psykologisk sakkunskap, och lekmannasynpunkter kan här också vara av vikt. Här antydda uppgifter synes närmast böra göras till föremål för särskild utredning.

Det skisserade centrala rådgivande organets sammansättning måste betingas av vilka uppgifter det får sig förelagt. Om de rådgivande uppgifterna blir starkt begränsade, kan organet göras litet. Organet förutsättes endast befatta sig med testinstrument och metoder men inte med testresultaten. I varje fall bör vissa intressen vara företrädade i organet. Sålunda bör ingå företrädare för förvaltningsrättslig, administrativ och psykologisk sakkunskap, staten som arbetsgivare, personalorganisationerna och riksdagen. Pressens och övriga massmediers berättigade intresse av insyn i problematiken bör på lämpligt sätt tillgodoses, eventuellt genom särskild representation i organet. Organet bör få en sammansättning, som är ägnad att inge allmänheten förtroende för dess verksamhet.

Om betryggande insyn i fråga om testmetodik införes på det statliga området, kan detta antagas påverka förhållandena även inom den kommunala sektorn och det privata näringslivet. I ett längre perspektiv kan man sålunda tänka sig möjligheten att inom dessa sektorer anlita test-

instrument frivilligt underställes det statliga organet för granskning. Skulle detta bli fallet, kan man överväga representation även för kommunerna och det privata näringslivet i nämnda organ.

Med hänvisning till vad som ovan anförts föreslår vi,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om prövning av frågan om inrättande av ett centralt granskningsorgan för sådana psykologiska testinstrument som anlitas i samband med anställning och befordran i statlig tjänst.

Stockholm den 19 januari 1967

Kaj Björk (s)

Sture Palm (s)

Torsten Hansson (s)
